

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

ДІЯЛЬНІСТЬ «КОМІТЕТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ» У ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Наукова сфера не була байдужою німецьким властям. Про це, зокрема, свідчить *«Особливе розпорядження № 22»* начальника оперативного тилового району *«Південь»* від 31 жовтня 1941 р., де, між іншим, йдеться про наукові заклади: *«В окремих випадках в зоні бойових дій проводилася очистка наукових закладів з метою розміщення в них військових інституцій і військ. При цьому без всякої на те необхідності розорявалися колекції, бібліотеки тощо... Часто такі колекції і бібліотеки представляють особливий інтерес для Німецького рейху... Тому забороняється займати наукові заклади під приміщення для військових інстанцій і для розміщення військ, якщо в розпорядженні є достатня кількість інших приміщень»*.

На окупованій території залишилися сотні вчених, які до війни працювали у вузах та науково-дослідних інститутах. Центром наукової думки Лівобережної України був Харків. Доля майбутнього науки не могла не турбувати вчену громадськість, тим більше, що ряд науковців входив до органів місцевої влади. Серед частини інтелігенції існували певні сподівання на можливе порозуміння в цьому питанні з німецькими властями.

5 листопада 1941 р. на ім'я бургомістра Харкова професора О. І. Крамаренка надійшла доповідна записка від ініціативної групи вчених, до якої входили: академік, доктор хімічних наук професор М. І. Кузнєцов; кандидат технічних наук Д. С. Селіхов; кандидат технічних наук Б. В. Мангуба; економіст, головний бухгалтер Інституту Енергетики І. І. Ратніков; керуючий справами Інституту Енергетики М. К. Гіршман. Йшлося про те, що деякі науково-дослідні інститути не дуже постраждали від евакуації, частина приладів та апаратури навіть не були зняті з установок. Крім того, навантажене у вагони обладнання знаходилось неподалік від Харкова. Тому пропонувалося при міськуправі терміново утворити комітет з

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №15.01.10-01.15/17.3Ф «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

охорони науково-дослідних інститутів, завданням якого мало стати виявлення в Харкові кадрів цих закладів і розгляд можливостей їх подальшого використання. Далі зазначалося, що за їх інформацією у Львові вже функціонує Українська Академія Наук і було б доцільно доручити комітету ввійти з нею в контакт, щоб дізнатися про її думку з питання подальшого використання харківських науково-дослідних інститутів.

До цієї пропозиції прислухалися, і наказом міськуправи №13 від 12 листопада 1941 р. був створений «Комітет науково-дослідних інститутів» у складі 5 осіб. 29 листопада того ж року затверджено положення про цей комітет. Перед ним ставилися наступні завдання: а) з'ясувати наявний стан усіх науково-дослідних інститутів Харкова; б) провести в них інвентаризацію устаткування; в) організувати розшук їх евакуйованого майна і його доставку за потребою; г) виявити наявні кадри інститутів з метою використання за призначенням; д) організувати у Харкові філію Академії Наук України. Комітет складався з голови, членів комітету, обслуговуючого персоналу, уповноважених комітету по окремим інститутам. Голова, члени й уповноважені призначалися міськуправою, самостійним відділом якої був комітет. Головою було призначено доктора технічних наук, професора Л. П. Крамаренка. Членами комітету стали: академік М. І. Кузнецов (хімічні інститути і виробництво), Д. С. Селіхов (енергетика і метали), І. І. Ратніков (виробниче управління і фінансова частина), професор Є. О. Добровольський (медичні інститути).

2 березня 1942 р. обер-бургомістр Харкова О. І. Крамаренко затвердив нове «Положення про Комітет Науково-Дослідних Інститутів при обер-бургомістрі в складі Харківської Міської Управи», яке містить низку суттєвих відмінностей. Комітет мав керувати інститутами, які обслуговували сільське господарство, промисловість і охорону здоров'я, і підпорядковувався безпосередньо обер-бургомістру. Загальне керівництво комітетом здійснювала президія з п'яти осіб: голова і чотири члени комітету (по сільськогосподарських, промислових, медичних інститутах, по загальних науково-дослідних й організаційних питаннях). Крім того, до комітету входили Наукова Рада і Виробниче Бюро. Перша була постійним консультативним органом при голові комітету з метою

опрацювання принципових наукових та організаційних питань. Перед другим ставилось завдання організації на засадах господарського розрахунку виробництва в системі науково-дослідних інститутів, забезпечення їх сировиною, матеріалами та устаткуванням і реалізації виготовленої продукції.

Комітет розгорнув активну діяльність. Вже 17 листопада 1941 р. ним була підготовлена доповідна записка про стан обстеження науково-дослідних інститутів. Пріоритет надавався закладам, які обслуговували промисловість, сільське та комунальне господарство. На той час було виявлено 17 інститутів, які обслуговували промисловість, 4 – сільське господарство, 3 – комунальне господарство, 15 – медицину, 6 – інші. Говорилося також про необхідність намітити форми об'єднання інститутів та їх концентрації в системі Академії Наук, яка вже функціонувала в Києві.

На 1 грудня 1941 р. налічувалося вже 61 науково-дослідний інститут, з них: по сільському господарству – 15, промисловості – 18, медицині – 28. Комітет пропонував організувати ряд об'єднань науково-дослідних інститутів Української Академії Наук: Науково-Дослідний Інститут Сільського Господарства, який би включав до свого складу 9 інститутів й установ; Науково-Дослідний Інститут горючих копалин – 2; Науково-Дослідний Інститут Хімічної технології – 5; Науково-Дослідний Інститут Енергетики – 4; Науково-Дослідний Інститут Металів – 2; Науково-Дослідний Інститут Силікатів – 2; Науково-Дослідний фізико-технічний Інститут – 1; Науково-Дослідний Інститут Експериментальної Медицини і Ветеринарії – 8; Науково-Дослідний Інститут Гігієни – 7; Науково-Дослідний Рентгено-радіологічний Інститут – 2; Науково-Дослідний Інститут Ендокринології й Органотерапії – 1. Питання про решту установ мало розглядатися пізніше.

Одночасно робилися спроби встановити контакти з Українською Академією Наук. 16 січня 1942 р. Комітет направив «Доповідну записку» з пропозицією організувати у Харкові Лівобережну Філію УАН. У березні того ж року пропозицію повторено в листі до президента УАН О. М. Лисенка. Однак зусилля в цьому напрямку результатів не дали.